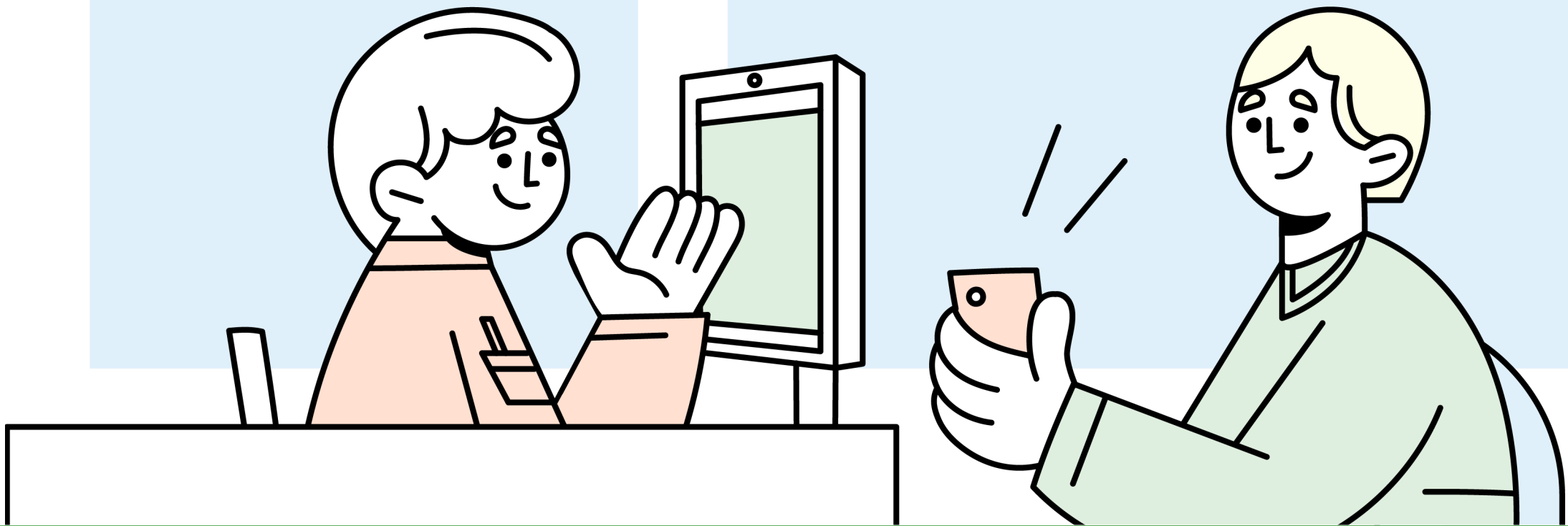

Henkilökohtainen budjetointi vammaispalveluissa

Työkirja ammattilaiselle

L
U
SOTE

Sote-uudistus

Sisällys

3	Johdanto	16	Polku henkilökohtaisen budjetoinnin käyttäjäksi
6	Henkilökohtainen budjetointi (HB)		
8	Vammaisen asiakkaan kuljetuspalvelut	18	Päätöksenteon malli
9	Henkilökohtainen budjetointi kuljetusten järjestämistapana	19	Asiakkaan palvelutarpeen luokittelutyökalu
11	Henkilökohtaiseen budjetointiin liittyvää lainsäädäntöä	21	Mallipohja päätöksen kirjoittamiseen
13	Henkilökohtaisen budjetoinnin käyttö kuljetuspalvelussa	22	Työntekijän muistilista
14	Valinnanvapaus ja vastuu korostuvat	24	Lisälukemista henkilökohtaisesta budjetoinnista
15	Euro- ja kilometrikukkaro		

Johdanto

Henkilökohtaisella budjetoinnilla (HB) pyritään vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden, osallisuuden ja valinnanmahdollisuuksien vahvistamiseen palvelujen suunnittelu- ja toteuttamisprosessissa siten, että apua ja tukea on saatavissa joustavasti elämän eri tilanteisiin ja yksilöllisiin tarpeisiin.

Vammaispalvelujen tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide sekä asiakkaan etu.

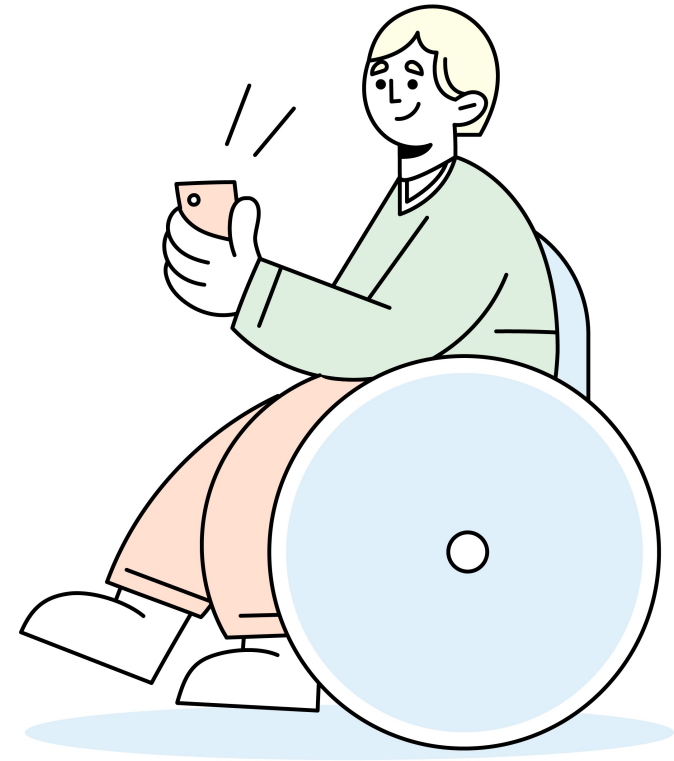
Kunnan/hyvinvointialueen on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle kohtuulliset liikkumista tukevat palvelut niihin liittyvine saattajapalveluineen. Asiakkaalla on oltava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Henkilökohtaisen budjetoinnin tarkoituksena on, että liikkumista tukevia palveluja voitaisiin järjestää asiakaslähtöisemmin, huomioiden ihmisten erilaisia tarpeita paremmin. Henkilökohtaisen budjetoinnin myötä asiakkaalla itsellään on paitsi enemmän vapautta omien palvelujensa suunnittelussa, myös enemmän vastuuta niistä.

Tämä työkirja on koottu sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten tueksi, jotta asiakkaan henkilökohtaisen budjetoinnin mallin käyttäjäksi siirtymisen prosessi olisi mahdollisimman sujuva.

Kirja perustuu vuosina 2020–2021 käynnissä olleen Länsi-Uudenmaan HB-hankkeen tuotoksiin. Sisällön on koonnut Elisabeth Salmenkari-Ryhänen. Toimituksesta ja taitosta on vastannut Ellun Kanat.

Työkirja on tarkistettu ja päivitetty 8.10.2021.

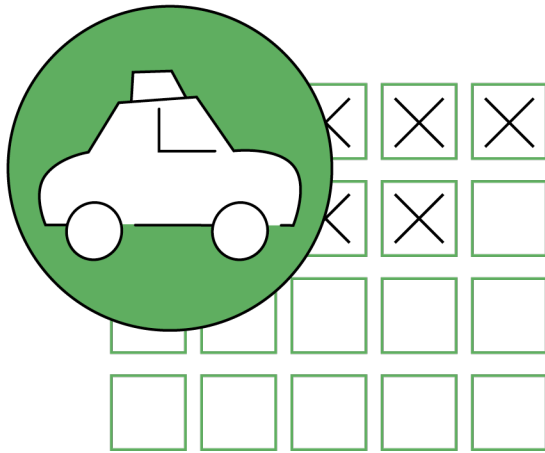

Henkilökohtainen budjetointi (HB)

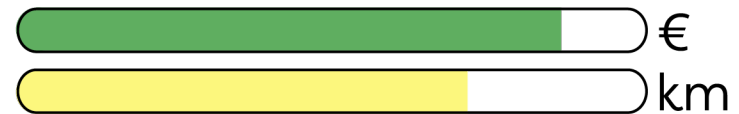
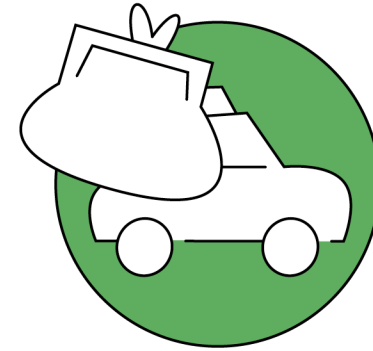
- Henkilökohtaisen budjetoinnin mallissa vammaispalvelun asiakas saa kuljetuspalveluihinsa kuuluvat varat omaan käyttöönsä tiettyinä kilometri- ja euromäärinä, jonka hän voi itse jakaa tarvitsemiinsa matkoihin. Tällä järjestämistavalla asiakkaan valinnanvapaus ja käyttäjän vastuu omasta toiminnastaan korostuvat. HB-mallilla varmistetaan, että asiakkaan ei tarvitse hakea lisämatkoja tai pidempiä harkinnanvaraisia matkoja erillisillä hakemuksilla viranhaltijalta.
- Henkilökohtainen budjetointi on nykyainsäädännön puitteissa vaihtoehtoinen liikkumista tukevien palveluiden järjestämisen tapa. Laki uudistunee vuonna 2023, jolloin HB sisällytetään yhdeksi varsinaisista palveluiden järjestämisen tavoista.

Vammaisen asiakkaan kuljetuspalvelumallit

Henkilökohtainen budjetointi on vaihtoehto muiden mallien rinnalla

Yleensä asiakkaalle myönnetään tietty kappalemäärä matkoja käytettäväksi.

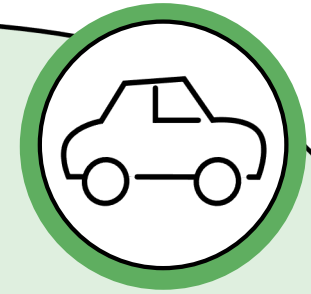

Henkilökohtaisen budjetoinnin mallissa asiakkaalle myönnetään tietty kilometri- ja euromäärä, jonka hän itse jakaa tarvitsemiinsa matkoihin.

Henkilökohtainen budjetointi kuljetusten järjestämistapana

- Henkilökohtainen budjetointi liikkumista tukevissa palveluissa on tapa järjestää vammaisten henkilöiden sosiaalipalveluja, joilla vastataan henkilön vammasta tai pitkäaikaisesta sairaudesta johtuvaan avun tai tuen tarpeeseen.
- Henkilökohtaisen budjetin suuruus on määriteltävä siten, että asiakas voi saada sillä lainsäädännön vaatimusten mukaisesti ne palvelut, jotka henkilökohtaisella budjetilla on tarkoitettu hankittavaksi.
- Tarve voi olla määrä- tai pitkäaikainen. Tarve kuvataan palvelutarpeen arviointiprosessin avulla.
- Tavoitteena on, että HB mahdollistaa asiakkaalle yksilölliset palvelun, tuen ja avun ratkaisut.
- HB voi olla ainut palveluiden järjestämistapa tai yksi järjestämistapa muiden rinnalla.

- HB-järjestämistapa edellyttää aina asiakkaan omaa tietoista valintaa ja sitä, että lähtökohtana oleva palvelukokonaisuus on riittävän suuri.
- Asiakkaan palveluiden järjestämisestä tehdään aina valituskelpoinen hallintopäätös, sillä se on keskeistä asiakkaan oikeusturvan kannalta.
- Kunnan/hyvinvointialueen on varmistettava, että asiakkaan subjektiiviset oikeudet suojataan hyvällä palvelutarpeen arvioinnilla, palvelusuunnittelulla ja tarvittaessa esimerkiksi perinteisen järjestämistavan avulla.
- Asiakkaan tulee seurata oman budjettinsa varojen riittävyttä. Käyttäjän saatavilla tulee olla ajantasaista tietoa omasta palveluiden käytöstään vammaispalvelun työntekijältä.
- Henkilökohtaisella budjetoinnilla voidaan vastata vain niihin tarpeisiin, joita varten sen on myönnetty. Henkilökohtaista budjetointia voidaan käyttää myös rinnakkain perinteisen mallin kanssa: esimerkiksi vapaa-ajan matkat voidaan myöntää henkilökohtaisen budjetoinnin mallilla ja työmatkat perinteisellä järjestämistavalla.

Henkilökohtaiseen budjetointiin liittyvää lainsäädäntöä

- Vammaispalvelulain 1 § mukaan vammaispalvelujen tarkoituksena on edistää vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide sekä asiakkaan etu. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987.)
- Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/87) 8.2 §:n mukaan kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle kohtuulliset kuljetuspalvelut niihin liittyvine saattajapalveluineen, jos henkilö vammansa tai sairautensa takia välttämättä tarvitsee palvelua suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista.
- Asiakkaan subjektiiviset oikeudet on turvattava. Palvelujen käytännön toteutumista on seurattava. Jos vaikuttaa siltä, että henkilökohtainen budjetointi ei sovellu asiakkaalle, järjestämistapa on vaihdettava.
- Asiakkaalla on oltava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Kunnalla on oikeus valita kuljetuspalvelun järjestämistapa. Kunta ei voi kuitenkaan rajoittaa vammaisen henkilön yksilöllistä oikeutta saada hänelle sopivia palveluja ja tukitoimia. (THL, Vammaispalvelujen käsikirja 2021.)
- Kuljetuspalvelun tarpeen tulee johtua vammasta tai sairaudesta, joista aiheutuva haitta on pysyvä tai pitkäaikainen. Palvelun myöntäminen perustuu hakijan kanssa tehtyyn palvelusuunnitelmaan.
- Kuljetuspalvelua myönnetään asiakkaalle, joka ei saa kulkemiseen tukea muiden säädösten nojalla, jolla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja joka ei vammansa tai sairautensa vuoksi voi käyttää julkisia joukkoliikennevälineitä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia (VpA 5 §). (Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987.)

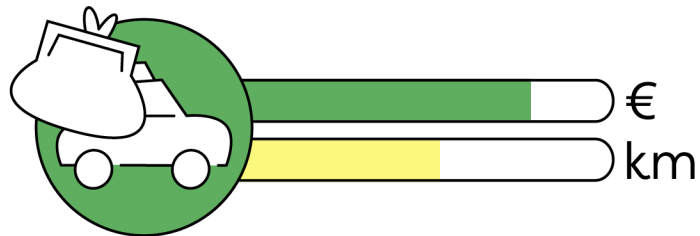
- Välttämättömät työ- ja opiskelumatkat järjestetään tarpeen edellyttämässä laajuudessa. Kuljetuspalveluja on myös järjestettävä edellä 5 §:ssä tarkoitetulle henkilölle siten, että hänellä on mahdollisuus suorittaa välttämättömien työhön ja opiskeluun liittyvien matkojen lisäksi vähintään 18 yhdensuuntaista jokapäiväiseen elämään kuuluvaa asiointi- ja vapaa-ajan matkaa kuukaudessa. (VpA 6 §).
- Vammaispalvelut ja tukitoimet eivät vaikuta asiakkaan verotukseen. Tuloverolain 92.1. §:n 17 kohdan mukaisesti vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetussa laissa (380/87) tarkoitetut edut eivät nimittäin ole veronalaista tuloa.
- Voimassa oleva lainsäädäntö ei sinänsä aseta estettä henkilökohtaisen budjetoinnin käytölle, edellyttäen, että palveluiden järjestämisessä huomioidaan asiakkaan mielipide eikä sen käyttö vaaranna asiakkaan perus- ja subjektiivisten oikeuksien toteutumista tai hänen oikeusturvaansa.
- Henkilökohtaisesta budjetoinnista ei toistaiseksi säädetä laissa. Tästä syystä palvelujen järjestämisestä henkilökohtaisen budjetin avulla sekä budjetin suuruudesta neuvotellaan selkeä yhteisymmärrys asiakkaan kanssa.
- Palveluiden järjestämisestä tulee tehdä valituskelpoiset hallintopäätökset, jotta asiakas voi tarvittaessa saattaa asian hallintotuomioistuimen käsiteltäväksi.
- Henkilökohtaisesta budjetista päätettäessä on otettava huomioon, mitä sosiaalihuoltolain (1301/2014) 4 ja 5 §:ssä ja sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 4 §:ssä säädetään asiakkaan ja lapsen edusta sekä hänen oikeudestaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun.
- Henkilökohtaisen budjetin käyttäjän ja palveluntuottajan välistä sopimussuhdetta koskevat kuluttajaoikeuden ja sopimusoikeuden säännökset ja oikeusperiaatteet.
- Henkilökohtainen budjetointi on nykylainsäädännön puitteissa vaihtoehtoinen palveluiden järjestämisen tapa. Lakiuudistus tapahtuu odotettavasti vuonna 2023. Tällöin HB sisällytetään yhdeksi palveluiden järjestämisen tavoista.
- Asiakkaalla on oikeus kieltäytyä henkilökohtaisesta budjetista. Tällöin hänet tulee ohjata kunnan/hyvinvointialueen muilla tavoin järjestämien palvelujen piiriin.

Henkilökohtaisen budjetoinnin käyttö kuljetuspalvelussa

Valinnanvapaus ja vastuu korostuvat

Henkilökohtaisen budjetoinnin mallissa asiakas päättää itse palveluihinsa kuuluvan matkustusrahan ja -kilometrien käyttämisestä

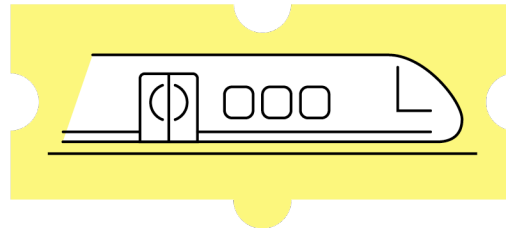
Euro- ja kilometri-kukkaro

Asiakas jakaa saamansa euro- ja kilometrimäärän matkustustarpeidensa mukaisesti.

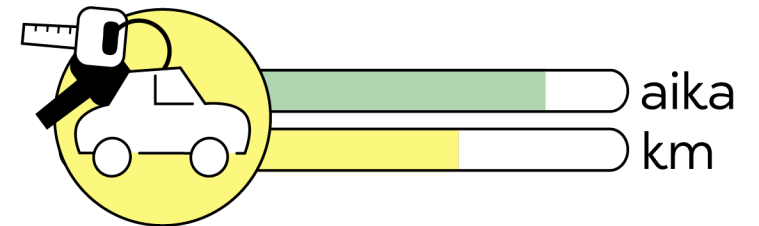
+

Matkojen reititys

Reititysmalli kannustaa esteettömän julkisen liikenteen suosimiseen. Sen hyötynä on asiakkaan euro- ja kilometrikukkaroon saavutettava säästö.

Leasing-auto

Asiakas saa kunnalta/hyvinvointialueelta käyttöönsä auton. Leasingautoa voi ajaa asiakas itse tai hänen hyväksymänsä henkilö, esimerkiksi avustaja.

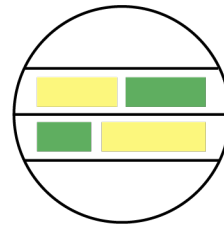
Euro- ja kilometrikukkaro

Reitityksellä saavutettavista säästöistä saadaan lisää valinnanvaraa kukkaron käyttöön

Kuljetuspalvelumatkat myönnetään asiakkaalle euroina ja kilometreinä

Asiakas saa mahdollisuuden jakaa ne tarpeidensa mukaisesti. Tämä mahdollistaa matkat myös oman kuljetuspalvelualueen ulkopuolelle ilman erillisiä hakemuksia.

Vastuu omasta toiminnasta

Kulkukeskuksessa Espoossa on käytössä sähköinen kirjanpito. Käytössä voi olla myös taksikortti, tai asiakas itse pitää kirjaa matkoistaan esimerkiksi Excelin avulla.

Reititysmallissa asiakkaalle myönnetään kukkaron lisäksi joukkoliikenteen lippu

Asiakas voi säästää kukkaroaan yhdistelemällä esteetöntä joukkoliikennettä ja kuljetuspalvelun taksimatkoja. Joukkoliikenteessä on mahdollista käyttää myös saattajan apua.

asiakas

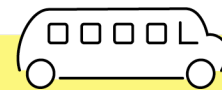
taksi

saattaja

esteetön joukkoliikenne

taksi

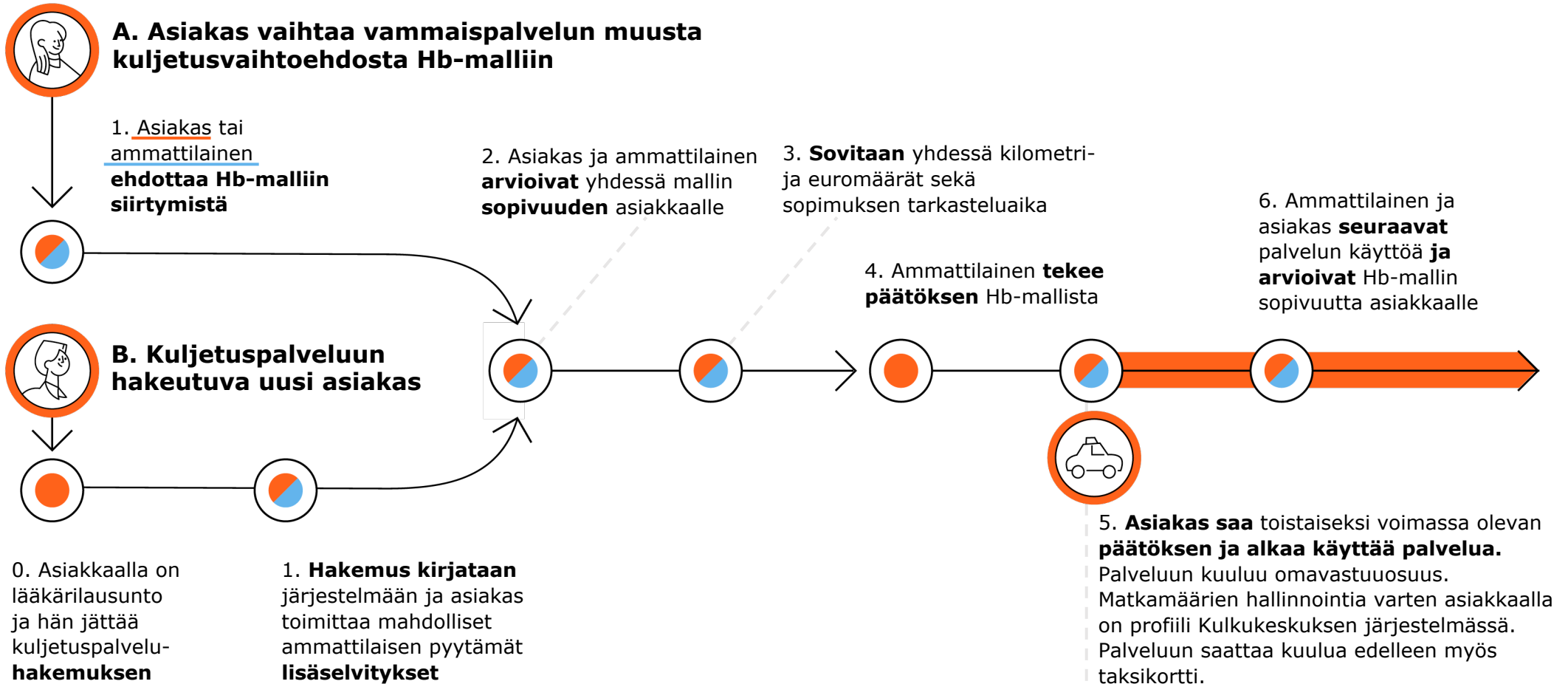

Polku henkilökohtaisen budjetoinnin käyttäjäksi

- HB-mallissa käyttäjän valinnanvapaus ja vastuu omasta toiminnasta korostuvat. Näin ollen mallin käyttöönotto edellyttää asiakkaalta riittävää toimintakykyä ja ymmärrystä varojen käyttöön ja seurantaan. Käyttäjä voi tarvittaessa myös pyytää apua ja tukea esimerkiksi avustajaltaan, työntekijältä tai lähiomaiseltaan.
- Päätös HB-mallin käyttöönotosta voidaan tehdä jo kuljetuspalveluiden asiakkaana olevalle tai uuteen asiakkuuteen hakeutuvalle henkilölle. Vammaispalvelun työntekijä ja asiakas yhdessä määrittelevät kuljetuspalveluihin tarvittavan euro- ja kilometrimäärän. Yhdessä sovitaan myös, milloin varojen käyttöä tarkastellaan uudelleen. Tarkasteluajankohdassa keskustellaan yhdessä, sopivatko sovitut euro- ja kilometrimäärät asiakkaan toteutuneisiin tarpeisiin.

Päätöksenteon malli

Henkilökohtaisen budjetoinnin sopivuutta arvioidaan asiakaskohtaisesti

Asiakkaan palvelutarpeen luokittelutyökalu

- Ennen päätöstä HB-malliin siirtymisestä käydään läpi asiakkaan kuljetuspalveluhistoriaa, jos sitä on saatavilla. Euro- ja kilometrimäärien keskiarvojen laskeminen vuosi- ja kuukausitasolla auttaa määrittelemään asiakkaan euro- ja kilometrikukkaroonsa tarvitsemat varat.
- Luokittelutyökalu on tehty ammattilaisen avuksi euro- ja kilometrimäärien keskiarvojen määrittelyyn ja etenkin uusien kuljetuspalveluasiakkaiden tarpeiden arviointiin. Työkalun arvioissa on hajontaa, joten se on vain karkeasti suuntaa antava. Sen vuoksi yksilöllinen harkinta ja avoin keskustelu kunkin asiakkaan tarpeista on olennaista.

Asiakas-ryhmät	Kokonaisarviot matkojen kustannuksista			Kokonaisarviot kilometrimääristä		
	€/matka	€/asiakas /kk	€/asiakas /vuosi	km/matka	km/asiakas/kk	km/asiakas /vuosi
1 (0-5 matkaa/kk)	38	91	1088	15,7	39	470
2 (6-10 matkaa/kk)	38	301	3616	16,1	130	1558
3 (11-17 matkaa/kk)	39	532	6390	16,6	227	2730
4 (18-30 matkaa/kk)	44	1082	12 982	18,9	477	5723
5 (31-44 matkaa/kk)	45	1579	18 950	19,2	683	8195

Mallipohja päätöksen kirjoittamiseen

- Palveluiden järjestämistä koskevan valituskelpoisen hallintopäätöksen tekeminen on keskeistä asiakkaan oikeusturvan kannalta. Asiakkaan on tarvittaessa voitava saattaa asiansa hallintotuomioistuimen käsiteltäväksi.
- Sosiaalihuollon ammattilaisen vastuulla on siis tehdä HB-malliin käyttöönotosta asiakkaalle virallinen päätös.
- Tämän työkirjan liitteisiin kuuluu juridisesti tarkastettu malli päätöstekstistä. Työntekijä voi kopioida tämän päätöspohjan ja täydentää päätökseen asiakasta koskevat tiedot.

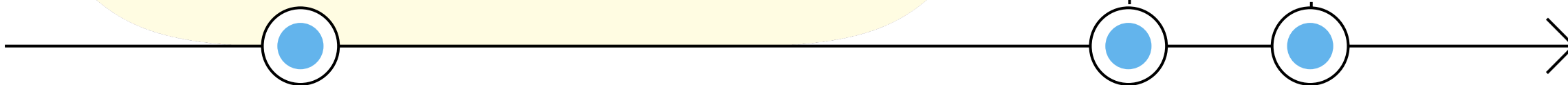
Työntekijän muistilista

Keskustelu henkilökohtaisesta budjetoinnista asiakkaan kanssa

- Käyttäjän valinnanvapaus ja vastuu korostuvat: varmistetaan asiakkaan riittävä toimintakyky ja ymmärrys varojen käyttöön ja seurantaan
- Kuljetuspalveluiden käyttöhistoria
- HB-mallin tarve ja käyttötarkoitus
- Matkojen todennäköiset ajankohdat (painottuvatko matkustustarpeet esim. kesään vai talveen)
- Ulkopaikkakunnille matkustamisen tarve
- Reitityksen mahdollisuus

Asiakkaan henkilökohtaisen budjetin määrittely esimerkiksi luokittelutaulukon avulla

Päätöksen laatiminen esimerkiksi päätöspohjan avulla

Tietojen päivittäminen
järjestelmiin, esimerkiksi
kuljetusprofiiliin

Tarkasteluajan eli
henkilökohtaisen budjetin
käytön seuranta-
tapaamisen sopiminen
käyttäjän kanssa

Arviointi ja seuranta

- Asiakkaan budjetin käytön hallinnan seuraaminen
- Tilanteen säännöllinen arviointi ja tarvittavat yhteydenotot
- Asiakkaan yhteydenottopyyntöihin vastaaminen ja tietojen välittäminen HB:sta asiakkaalle kunnan/hyvinvointialueen määrittelemässä ajassa
- Yksilötason seurannan ja arvioinnin lisäksi arviointia ja seuranta tehdään myös kuntatasolla asiakkuuksista ja niiden kustannusvaikutuksista. Esihenkilöstö määrittelee työntekijältä vaadittavat käytänteet HB-malliin liittyen.

Lisälukemista henkilökohtaisesta budjetoinnista

Rousu, Sirkka 2019. *Henkilökohtainen budjetointi. Ihmislähtöinen toimintatapa sosiaali- ja terveydenhuoltoon*. Avain kansalaisuuteen – henkilökohtainen budjetointi -kehittämishankkeen (2016–2019) tulokset ja kehittämisehdotukset sekä yhteenveto hankkeesta.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/167272/2019_TAITO_22_Henkilokohtainen_budjetointi_rousu.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Murto, Liisa, Lehti Susanna & Autio Anu 2018. *Oikeudellinen selvitys liikennepalvelulain mukaisen liikkumispalveluverkoston esteettömyyteen ja palveluiden saavutettavuuteen liittyvistä erityiskysymyksistä*. Viestintävirasto & Susanna Lehti ja kumppanit Oy

https://www.traficom.fi/sites/default/files/media/file/Esteett%C3%B6myys-ja_saavutettavuusselvitys%202018.pdf

L
U
SOTE

Sote-uudistus